

Any 2004. Programa especial. Suplement dels números 11, 12 i 13

2 - 22 juny

El patrimoni cinematogràfic²

► Patrimoni

Segons el paràgraf núm. 2 dels Reials Estatuts del British Film Institute: "Els objectius de l'Institut seran estimular les arts del cinema, la televisió i les imatges en moviment per tot el nostre Regne Unit, promoure'n l'ús per enregistrar la vida i els costums contemporanis, promoure l'educació sobre el cinema, la televisió i les imatges en moviment en general i el seu impacte en la societat, promoure l'accés i la valoració del màxim nombre possible de pel·lícules britàniques i de la resta del món, i crear-ne l'interès i desenvolupar col·leccions que reflecteixin la història i el patrimoni de les imatges en moviment al nostre Regne Unit."

The Magic Box de John Boulting

► Film

THE MAGIC BOX (John Boulting, 1951)

THE MAGIC BOX va ser fotografiada en l'ara obsolet sistema de Technicolor de tres pel·lícules. La càmera Technicolor utilitzava un prisma per partir la imatge i exposar tres cintes separades de pel·lícula en blanc i negre de 35 mm a través de filtres de color vermell, verd i blau. Després del revelatge, aquestes cintes acolorides s'utilitzaven per crear, en pel·lícula de 35 mm, matrius en relleu que eren tintades amb els colors complementaris cian, groc i magenta; els tons es transferien per contacte directe a cada còpia de distribució. Fins i tot quan el film era nou, era un repte tècnic mantenir enregistrats els tres colors. La restauració va utilitzar els elements de la càmera original, és a dir els tres registres cromàtics en pel·lícula de blanc

i negre, per aconseguir un resultat modern, una nova còpia de projecció en Eastmancolor amb una millor nitidesa a través d'un interpositiu i un internegatiu. Les anteriors restauracions de l'arxiu utilitzaven una tècnica on les tres cintes acolorides eren exposades l'una rere l'altra en una positivadora òptica intermitent, encara que els laboratoris comercials havien desenvolupat tècniques que utilitzaven positivadores per contacte rotatives. La deterioració del negatiu original havia fet fracassar un intent anterior, per part d'un laboratori comercial, de restauració del film, que havia sofert d'un registre extremament pobre dels tres colors. Aconseguir la saturació i l'equilibri del color va ser el principal repte de la restauració. L'aspecte del film original es va determinar per mitjà de discussions amb el càmera Jack Cardiff i l'examen d'una còpia de l'arxiu que datava de l'època de l'estrena. Jack Cardiff va presentar la còpia restaurada al London Film Festival del novembre del 2001. (Més informació a la sala).

► Patrimoni

L'UCLA Film and Television Archive és famós internacionalment per haver estat pioner en els seus esforços per preservar i mostrar no tan sols pel·lícules de cinema i televisió clàssiques sinó també actuals i innovadores. Es dedica a assegurar que la història de les imatges en moviment d'avui dia sigui coneguda i gaudida per les generacions futures.

L'Arxiu és un recurs únic per a l'estudi dels mitjans audiovisuals i posseeix una de les col·leccions més grans de materials audiovisuals dels Estats Units (per damunt seu, només hi ha la Biblioteca del Congrés, a Washington D.C.) i la més gran de qualsevol universitat del món. A les seves instal·lacions hi ha més de 220.000 títols de pel·lícules de cinema i televisió, i uns 8.300.000 metres de noticiaris. El conjunt de les col·leccions representa una documentació que abasta tot el segle vint.

Atès que és molt més que un magatzem de films i cintes, l'Arxiu s'esforça continuament a proporcionar els serveis següents:

• **Un servei a la cultura:** L'Arxiu preserva el patrimoni dels mitjans audiovisuals per mitjà d'un agressiu programa d'adquisició, restauració, transferència i

manteniment de les seves extenses col·leccions de pel·lícules, programes de televisió i noticiaris.

• **Un servei de beques:** L'Arxiu promou estudis d'investigació dels mitjans audiovisuals, i producció i publicació d'obres, per mitjà del seu Centre de Recerca i Estudi de la universitat d'UCLA. Gratuïtament, el Centre proporciona beques i accés docent a les col·leccions de l'arxiu, i facilita visites a les instal·lacions en 90 punts concrets per a estudiants, investigadors, la indústria de l'espectacle i el públic en general.

• **Un servei a la comunitat:** L'Arxiu contribueix al coneixement i el gaudi dels productes audiovisuals per part del públic proporcionant projeccions especials de pel·lícules i programes de televisió d'una manera regular. L'UCLA projecta uns 400 films cada any, i proporciona centenars de programes addicionals a d'altres arxius, museus i festivals cinematogràfics dels Estats Units i també de l'estranger. La seva programació combina el millor d'allò vell, allò nou, allò clàssic i allò innovador.

The Bigamist d'Ida Lupino

► Films

THE BIGAMIST (Ida Lupino, 1953)

Les feministes estaven dividides en la seva valoració d'Ida Lupino: o volien "recuperar-la", tal com es va esdevenir als anys setanta, com una feminista pionera (l'única dona directora que va treballar a Hollywood entre la postguerra de la segona guerra mundial i els primers anys seixanta) o consideraven els seus personatges cinematogràfics com antifeministes, dones "passives" que acataven clarament el codi patriarcal dels anys cinquanta. Fins fa poc, la crítica s'havia centrat més en els

seus personatges cinematogràfics que no en el conjunt del seu treball com a productora. A l'inici dels anys noranta, quatre anys abans de la seva mort, va renéixer un gran interès per Lupino: estudiants, crítics, directors i programadors de films (el Museu d'Art Modern de Nova York va organitzar una retrospectiva que revisava el seu treball com a actriu i com a directora) van examinar novament el memorable conjunt de la seva obra. Lupino va néixer a la Gran Bretanya el 1918, filla d'uns famosos actors del West End. Va debutar amb el film IN HER FIRST AFFAIRE (1932), dirigit per Allan Dwan. El seu debut americà va ser amb SEARCH FOR BEAUTY (1934). Descontenta de la trajectòria de la seva carrera, va dissoldre el contracte que tenia amb la Paramount i va lluitar durament per aconseguir un personatge molt trencador, el de Bessie, una prostituta dels barris baixos de Londres, a THE LIGHT THAT FALLEN (1939) de William Wellman. Papers importants amb què va establir el seu caràcter cinematogràfic de dona ambiciosa i inquieta van ser els dels films següents: THEY DRIVE BY NIGHT (1940), HIGH SIERRA (1941) i THE HARD WAY (1942). El 1949, després d'haver fundat una companyia anomenada "The Filmmakers" amb el seu marit, Collier Young, va ser coguionista, productora i, per necessitat (el director original es va posar malalt), directora de NOT WANTED. Després va dirigir cinc pel·lícules més per a la companyia, incloent-hi el film d'aquesta nit, THE BIGAMIST. Els films de Lupino, a l'igual dels dels seus contemporanis Nicholas Ray, Sam Fuller i Robert Aldrich, van haver de conviure amb els traumàtics efectes de la postguerra en una Amèrica preocupada per tornar-se a establir de seguida en els seus papers familiars. La companyia The Filmmakers es va especialitzar en films de baix pressupost, rodats en exteriors i amb consciència social.

Història de la preservació del film: Es conserva a l'arxiu d'UCLA Film and Television. Es va preservar partint del negatiu original de càmera en acetat, i amb la col·laboració de Republic Pictures.

HUMORESQUE (Frank Borzage, 1920)

El film està basat en la història *Humoresque* de Fannie Hurst publicada a *Cosmopolitan* (març de 1919). Se'n va fer una projecció privada a Nova York el 4 de maig de 1920, i el 30 de maig de 1920 va tenir lloc la preestrena del film al Criterion Theatre de Nova York on després es va projectar durant dotze setmanes i va trencar els rècords d'assistència de públic. La Warner Bros va fer una nova versió aproximada d'HUMORESQUE el 1947. Còpia reproduïda per l'UCLA Film and Television Archive partint d'un element que desconeixem. Reproducció en color Eastman d'un original en blanc i negre tintat.

I'VE ALWAYS LOVED YOU (Frank Borzage, 1946)

Frank Borzage va ser un membre del grup de directors "famosos" contractats per la Republic després de la segona guerra mundial en un esforç per millorar la reputació de la companyia, que era considerada com proveïdora de programes cinematogràfics de baix pressupost per als teatres de les àrees rurals i les ciutats petites. (Les altres captacions de l'estudi en aquella època incloïen Ben Hecht, John Ford i Orson Welles.) Certament, Borzage no va tenir raons per deixar-se, com a director, que no li haguessin deixat les mans lliures amb I'VE ALWAYS LOVED YOU: el film va ser la producció més cara de la Republic fins aquell moment, i també la primera pel·lícula que la companyia va fer en Technicolor.

No se sap que n'hagi sobreviscut cap còpia en Technicolor, i habitualment el film només s'ha pogut aconseguir en 16 mm i en unes còpies en blanc i negre per a la televisió produïdes als anys 50. La nova còpia de preservació de l'arxiu, en color i en 35 mm, és probablement la primera còpia que s'ha generat partint del negatiu original de tres pel·lícules en més de 40 anys.

► Patrimoni

L'Ajuntament de Saragossa va acordar el juny del 1981 la constitució del Patronato Municipal Filmoteca de Zaragoza, que així esdevingué una de les filmote-

ques més veteranes d'Espanya. Des de 1993 està integrada en el Patronato Municipal de Artes Escénicas y de la Imagen de l'ajuntament de Saragossa. Dividida en dos departaments (Difusió i Arxiu), els fons que el segon custodia s'organitzen en tres grans àrees, d'acord amb les característiques del seu suport:

* DOCUMENTACIÓ amb biblioteca, hemeroteca i arxiu gràfic

* ARXIU AUDIOVISUAL

* ARXIU FÍLMIC, pròpiament dit, on es custodia la col·lecció de pel·lícules.

Aquest arxiu està format per títols que procedeixen de l'adquisició de materials, com en el cas de la compra al col·leccionista Raúl Tartaj; de tiratges de nous elements; de convenis amb altres institucions, com ara el dut a terme amb la CAI; de dipòsits com ara els de la família Parra, la família Pomarón, els del Partit Comunista d'Aragó, la Fundació Confluència, els d'Eugenio Monesma, Eduardo Ducay, José Antonio Duce, Antonio Isasi o José Luis Borau, i de pel·lícules d'autors tan coneguts com Ignacio Coyne, Antonio Tramullas, Segundo de Chomón, José María Forqué, Florián Rey, Carlos Saura o Luis Buñuel.

I, dins l'ampli programa d'activitats que l'Arxiu realitza, ha de ser esmentada a part la RESTAURACIÓ.

Així s'han esdevingut els casos de les recuperacions d'OROSIA, CARNE DE FIERAS, SALIDA DE MISA DE DOCE, ¡¡ABAJO LOS HOMBRES!! ALMA DE DIOS o imatges d'arxiu per a documentals com ara ZARAGOZA PANORÁMICA DE MEDIO SIGLO. Per bé que cal dir que també hi ha altres fórmules per a la salvaguarda d'aquests documents únics, com ara les restauracions dutes a terme per altres filmoteques partint dels nostres materials; per exemple, en títols com ara IRÚN, EL PROCESO CLEMENCEAU, SATANÁS, LA GALLINA DE LOS HUEVOS DE ORO, LOLITA LA HUÉRFANA o EL DOS DE MAYO.

Carne de fieras d'Armand Guerra

► Films

ALMA DE DIOS (Manuel Noriega, 1923)

És un d'aquells títols considerats "perduts" del cinema mut espanyol, una adaptació d'una comèdia lírica amb text d'Arniches i García Álvarez, i música de José Serrano. Els materials recuperats derivaven d'una còpia de 1.261 metres en un lamentable estat de conservació, però que mantenia la continuïtat malgrat les diferents procedències dels seus 4 rotlles. Davant la impossible localització d'una hipotètica partitura es va proposar la utilització de la música escrita per a la versió teatral. Es va tirar la còpia d'exhibició, i per a la presentació es va passar a suport digital per mitjà del telecine per al seu actual visionat "sonor".

CORAZONES SIN RUMBO (Benito Perojo, Gustav Ucicky, 1928).

Fragment recuperat d'aquesta pel·lícula.

¡¡ABAJO LOS HOMBRES!! (José María Castellví, 1928).

En aquest cas ens vam trobar amb dues còpies en for-

ça mal estat, un tràiler i diversos descarts, i tot això en suport nitrat. Es va elaborar primer un escrupolós estudi comparatiu dels fons, seguit dels controls d'estat tècnic i d'estat de conservació, i es va obtenir el corresponent duplicat negatiu per arribar a les còpies d'exhibició.

CARNE DE FIERAS (Armand Guerra, 1936 - Filmoteca de Saragossa, 1992)

El rodatge d'aquest film va començar el 16 de juliol de 1936, i per això aviat es va trobar interferit per l'inici de la guerra civil. Després de la guerra, els familiars del productor van vendre el material al Rastro madrileny. Allà el va comprar Raúl Tartaj, col·leccionista a qui l'ajuntament va adquirir tot el seu fons el 1991. Per a la restauració del film disposem de la col·laboració de Ferran Alberich, que va trobar com a primera dificultat la inexistència d'un guió del film, malgrat que la còpia de treball de muntatge permetia seguir-ne la continuïtat. El negatiu havia estat parcialment tallat i li faltava emulsió en algunes parts. Respectant amb la màxima fidelitat possible els propòsits del director i el seu equip, el film va ser reconstruït i es va estrenar el 1992, al cap de 56 anys de la fi del seu rodatge. (Per a més informació, consulteu la biblioteca.)

► Patrimoni

El Filmmuseum Berlin-Deutsche Kinemathek recull des del 1963 films i tota mena de documents relacionats amb la història cinematogràfica internacional. La col·lecció fílmica inclou pel·lícules internacionals filmades des del 1895 i fins avui dia, i de tots els gèneres cinematogràfics. Les principals tasques del Filmmuseum Berlin són col·leccionar i fer que la col·lecció sigui assequible al públic. Això es duu a terme per mitjà d'una exhibició permanent al Filmmuseum i d'exhibicions ocasionals referents a determinats temes o personalitats. Els films es fan assequibles per mitjà de la distribució. També es pot accedir al material al local per a les investigacions sobre la història del cinema.

La gata té nou vides d'Ula Stöckl

► Film

LA GATA TÉ NOU VIDES (Ula Stöckl, 1968)

"Mai les dones no havien tingut gaires possibilitats d'organitzar-se la vida d'acord amb els seus desitjos. Però ara han d'aprendre que els seus desitjos poden ser possibles." (Ula Stöckl)

La història mostra el comportament de cinc dones que volen fugir definitivament de la seva situació de dependència respecte dels altres. Hi ha una cosa que totes saben: l'èxit el fa atractiu. Per tant, totes busquen l'èxit. Però això les torna a fer dependents; aquesta vegada, de les seves circumstàncies.

Com són els homes, en aquest film? Ell consideren que les dones són unes criatures encantadores. I estan del tot convençuts que els seus problemes es poden resoldre per mitjà de converses superficials.

La restauració va tenir lloc el 1998 a Bolonya, a l'Imagine Ritrovata. Nicola Mazzanti en descriu el procés de la manera següent:

El film es va rodar en Techniscope. Aquest procediment va ser originàriament creat i patentat per una cursal italiana de la casa Technicolor com a procediment de producció destinat a films de baix pressupost.

Després del rodatge, el negatiu es podia copiar en una pel·lícula normal de 35 mm i 4 perforacions utilitzant una copiadora especial. Després la imatge s'ampliava i anamorfosava per convertir-la en una imatge normal de 4 perforacions en CinemaScope. La banda sonora no era de quatre bandes magnètiques, com era habitual en el CinemaScope, sinó una banda sonora monoaural més barata.

La pel·lícula es va preservar per mitjà del contrapicat de la còpia de referència original en Technicolor. El so es va copiar del negatiu original després d'haver-lo completat utilitzant parts del so a la còpia de referència. La còpia final es va produir passant de l'internegatiu i el so negatiu original a una moderna còpia positiva Kodak. Ula Stöckl va examinar la còpia i va considerar que el resultat es corresponia amb el record que tenia del film.

Cineteca Bologna

► Patrimoni

La Cineteca de Bolonya, nascuda als anys seixanta, membre actiu des del 1989 de la Federació Internacional d'Arxius Cinematogràfics (FIAF) i membre des de la seva creació de l'Associació de les Filmoteques Europees (ACE), és una institució municipal autònoma des del 1995. L'estiu del 2000, amb la inauguració de la nova seu del carrer Riva di Reno, es va iniciar una època de reelaboració de l'activitat i els projectes, que va culminar el 28 de juny de 2003 amb el trasllat de la biblioteca i les col·leccions no filmiques, i amb l'obertura de dues noves sales cinematogràfiques en els espais de l'àrea de l'antic escorxador municipal. La Cineteca guarda i restaura el patrimoni cinematogràfic perquè se'n pugui gaudir avui dia i permetre'n la transmissió futura.

Guarda més de 18.000 pel·lícules cinematogràfiques en 35 mm i 16 mm.

En només quinze anys, l'arxiu ha tingut una ràpida evolució gràcies a una política d'adquisicions atenta a les exigències de tots els qui han decidit de confiar materials i documents fàcilment deteriorables a la cura de professionals experts.

A més de conservar les còpies positives i els negatius dels films restaurats per la Cineteca, l'arxiu conserva fons provinents de productors i distribuïdors cinematogràfics, com també d'importants col·leccionistes particulars.

Tota la trajectòria de la història del cinema (des de l'època del cinema mut a la del sonor, i fins als anys noranta) està àmpliament representada en els diversos fons que es conserven.

Hi ha algunes col·leccions d'un relleu especial: la col·lecció del cinema mut italià, que és una de les més grans que hi ha al món (uns 400 títols); els clàssics de la història del cinema conservats en les millors edicions existents (NOSFERATU i FAUST de Murnau, DIARIO DI UNA DONNA PERDUTA (DAS TAGEBUCH EINER VERLORENEN) de Pabst, VAMPIR de Dreyer); la col·lecció dels noticiaris cinematogràfics i els documentals italians, des de l'inici del segle vint fins avui dia; la col·lecció del cinema "popular" italià (des dels anys trenta fins als anys seixanta), amb una atenció particular a les obres de Cotafavi, Bava, Gallone, Guazzoni i Freda; la col·lecció de cinema soviètic, des dels clàssics dels anys vint fins a les obres del desgel, des dels films estalinistes fins als de la dissidència dels anys setanta i vuitanta, més de mil títols que constitueixen la col·lecció més important que hi ha fora de Rússia, i l'adquisició del fons Tortolina (1.300 títols), que ha completat la col·lecció de les principals obres mestres del cinema clàssic amb importants títols de directors de Hollywood i europeus. L'adquisició de la col·lecció Vallero (prop de 2.500 títols) s'ha afegit posteriorment al fons de la Cineteca de Bolonya, que avui dia constitueix un dels principals arxius filmics nacionals.

* LA CONSERVACIÓ I LA RESTAURACIÓ: La Cineteca ha esdevingut un centre reconegut internacionalment en l'àmbit de la conservació i la restauració cinematogràfiques. A partir del 1962, la Cineteca de l'Ajuntament de Bolonya, en col·laboració amb alguns dels

més prestigiosos arxius internacionals, ha restaurat unes 300 pel·lícules.

Hi destaquen reconegudes obres mestres de la història del cinema, especialment del cinema mut, però també moltíssims films menors desconeguts que la intervenció conservadora ha salvat de la destrucció. Entre els projectes de més relleu cal destacar, a més, el "Projecte Chaplin". Se li ha confiat a la Cineteca la tasca de restaurar el conjunt de l'obra cinematogràfica de Charles Chaplin. Els hereus han establert un acord amb la institució bolonyesa per a la reconstrucció filològica de més de 80 films, entre curts i llargmetratges.

També són nombroses les restauracions de films italians, entre els quals els més recents són IL BIDONE de F. Fellini, IL POSTO d'E. Olmi i DOLCI INGANNI d'A. Lattuada.

* EL CINEMA RETROBAT: La principal manifestació internacional de la Cineteca de Bolonya, organitzada i promoguda per mitjà de la col·laboració mantinguda amb la Mostra Internacional del Cinema Llibero, és el festival històric i arxivístic que des del 1987 investiga les àrees més llunyanes i inexplorades de la història del cinema, i mostra el millor que s'ha "trobat i restaurat" a les filmoteques del món, incloent-hi Bolonya. Cada any, de fet, la Cineteca de Bolonya presenta les seves últimes restauracions, confiades a la cura tècnica del laboratori "L'Immagine Ritrovata", i les culmina amb un títol de la producció Chaplin.

El gabinet del dr. Caligari de Robert Wiene

► Films

EL GABINET DEL DR. CALIGARI (Robert Wiene, 1919)

Els grans clàssics del cinema no sempre disposen de textos canònics, establerts amb rigor filològic, com en literatura, i per exemple un film com aquest encara no ha trobat la seva versió definitiva. La que aquí es presenta, realitzada en col·laboració amb la Cinémathèque Royale de Belgique i el Münchner Filmmuseum, aporta noves solucions al problema dels colors originals.

IMBARCO A MEZZANOTTE / STRANGER ON THE PROWL (Andrea Forzano / Joseph Losey, 1952)

El primer film de l'exili europeu de Losey, que fugia de la caça de bruixes americana, neix d'una proposta del productor americà John Weber i es roda entre Pisa i Liorna, als estudis Tirrenia dels Forzano, punt de referència del cinema feixista, esforçats ara en un relançament a l'ombra del nou govern. Entre el comunisme i el feixisme, Losey ha d'afrontar dificultats com la de no poder signar el film, i ho farà en lloc seu el fill Forzano, que ni tan sols havia visitat el plató. La còpia positiva que es projecta és de 1998, gràcies a la col·laboració de la Cinémathèque Française i l'Ajuntament de Pisa, a partir d'un positiu de seguretat de la versió anglesa i la restauració digital de la banda sonora.

HANNO RUBATO UN TRAM (Aldo Fabrizi, 1954)

Aquest petit film, dirigit pel gran actor a Bolonya, té la ciutat i els seus ciutadans com a protagonistes d'una història que es basa en un fet real, potser el mateix que va inspirar LA ILUSIÓ VIAJA EN TRANVIA de Buñuel, i pertany al fons de cinema popular que la Cineteca guarda amb molta cura.

► Patrimoni

Un grup de cinèfils va fundar el 1957 el Finnish Film Archive com una associació privada. L'any següent es va ad-

herir a la Federació Internacional d'Arxius de Films, la FIAF. El 1979 l'arxiu va esdevenir una institució estatal pertanyent al ministeri d'Educació.

Els objectius de l'arxiu han estat sempre els mateixos al llarg de la seva història. Actualment estan formulats en el decret del Finnish Film Archive: "La funció del Finnish Film Archive és adquirir, restaurar, preservar i arxivar films i material relacionat amb els films, dirigir i afavorir investigacions referents a films, promoure el coneixement de l'art cinematogràfic i mostrar films que tinguin importància artística, històrica o de qualsevol altre tipus".

Des del 1984, el dipòsit legal ha subministrat a l'arxiu el conjunt complet dels films de producció nacional, i en tota mena de formats. Totes les produccions nacionals, tant és que siguin en pel·lícula, vídeo o disc, es dipositen a l'arxiu. Els dipòsits també inclouen materials auxiliars, com ara guions, cartells, bandes sonores i fotografies. Una gran quantitat de films de la primera època del cinema provenen de donacions voluntàries i han estat aplegats per a la preservació gràcies a esforços individuals que van començar fins i tot abans que es fundés l'arxiu. El fragment de pel·lícula finlandesa més antic de la col·lecció data del 1913.

Els films estrangers distribuïts a Finlàndia, amb subtítols o banda sonora en finlandès, componen una part important del nostre patrimoni filmic. Gairebé tots han estat dipositats voluntàriament a l'arxiu gràcies a l'estreta col·laboració amb distribuïdors internacionals.

No hi ha cap restricció pel que fa als tipus de films (ficció, documentals, dibuixos animats, noticiaris, etc), i tots estan representats a les nostres voltes.

El Finnish Film Archive ha treballat activament amb les companyies cinematogràfiques i amb particulars des del començament, i ha adquirit centenars de peces de museu: projectors, objectes de laboratori i altres equips tècnics, vestuari, aparells... qualsevol cosa que estigui relacionada amb la cinematografia. Una part molt important de la col·lecció és l'anomenada "Fantasmagoria", un recull d'equips, aparells i utilitatge provinent de l'època anterior al cinema, la de les imatges en moviment.

A les col·leccions hi ha milions de metres de pel·lícula de nitrat de cel·lulosa. El nitrat es descompon naturalment, i el 1972 es va iniciar un projecte per preservar els films copiant-los en pel·lícules d'acetat o polièster, que són més estables. Aquesta feina ha estat durant dècades la principal àrea d'activitat, però a mesura que han anat quedant poques còpies de nitrat per copiar, l'objectiu principal de la preservació ha canviat.

Un apartat cada vegada més important en la preservació cinematogràfica són els films en color, l'evsaiment dels tons dels quals representa un gran repte per als arxius de tot el món. S'han utilitzat tècniques digitals especialment en la restauració del color per fer revivre films que es pensava que ja no es podrien arreglar.

Tant les fotografies com els cartells es preserven per mitjà del tiratge tradicional i la digitalització. Les còpies digitals eliminen el desgast per l'ús en els originals i fan l'accés més ràpid i senzill. Per la mateixa raó, els noticiaris nacionals han estat sistemàticament transferits a vídeo. La preservació dia rere dia de les col·leccions implica arxivar el material en les condicions adequades. Les voltes principals, 2.200 metres quadrats excavats a la roca granítica finlandesa, tenen una climatització controlada per mantenir-hi una temperatura freda i una humitat relativa baixa durant tot l'any. Les condicions ambientals estan molt ben adaptades als diferents tipus de films, vídeos i materials de paper. A causa del perill d'explosió, els films de nitrat estan emmagatzemats en un soterrani a part.

Hulda de Juurakko de Valentin Vaala

► Film

HULDA DE JUURAKKO (Valentin Vaala, 1937)

Els films de Valentin Vaala més aclamats dels anys 30 es basaven en obres de Hella Wuolijoki, una destacada escriptora de teatre finlandesa. Nascuda amb el nom d'Ella Murrik a Valga (Estònia), va estudiar a la universitat d'Hèlsinki i es va llicenciar el 1908. El 1907 es va casar amb el polític finlandès Sulo Wuolijoki (1881-1957), un membre del Parlament, i va adoptar la nacionalitat finlandesa. El matrimoni es va dissoldre el 1923.

Wuolijoki és coneguda internacionalment per la seva relació amb Bertold Brecht. Els seus famosos amics escriptors també inclouen Maxim Gorki. Wuolijoki va ser una dona contradictòria: poc feminista però radical en política, sentia una gran admiració per la gent del camp que seguien els costums tradicionals. Deixant de banda Aleksis Kivi i William Shakespeare, les seves obres de teatre (en tenia 16) han estat les més freqüentment representades a Finlàndia. Tot i que era marxista, Wuolijoki va romandre neutral durant la guerra civil del 1918, però les seves primeres obres van provocar reaccions per part de la dreta a causa de les seves simpaties esquerranistes. Més tard va publicar amb el pseudònim Juhani Tervapää, i va escriure una sèrie d'obres sobre una família rural, la gent de Niskavuori, que va aconseguir una enorme popularitat.

Vaala va dirigir més de 40 llargmetratges, començant amb ULLS NEGRES el 1929 i acabant amb LA VERITAT DESPIETADA el 1962. Els films famosos de Vaala són el més valorat de la seva carrera, però no s'hauria d'oblidar que Vaala és també el principal director de comèdies de la història del cinema finlandès. La primera filmació que Vaala va fer d'una obra de Wuolijoki, HULDA DE JUURAKKO (1937), va esdevenir un gran èxit.

Hulda de Juurakko és, a part de la novel·la *Sinhue* de Mika Waltari, l'únic text finlandès que s'ha obert camí a Hollywood. H. C. Potter el va utilitzar per filmar el 1947 *THE FARMER'S DAUGHTER* (Selznick Studios), una pel·lícula que explica la història d'una noia provinciana de Minnesota que es trasllada a Washington D. C. per treballar-hi com a majordoma per al seu congressista local. En adonar-se de la perspicàcia política de la noia, el congressista se n'enamora. La protagonista del film va ser Loretta Young, que va guanyar el premi de l'Acadèmia a la millor actriu, i el film també va ser nominat per al premi al millor actor secundari.

► Patrimoni

En començar l'any 2003 els fons filmics custodiats per la Filmoteca Española es valoren en prop de 70.000 materials (en 16 i 35 mm, i en vídeo), que corresponen a uns 35.000 títols, entre llargmetratges i curtmetratges. La meitat, aproximadament, són de producció espanyola. Així mateix es conserven 66.000 rotlles de pel·lícula, que pertanyen a prop de 4.500 documents audiovisuals de l'arxiu NO-DO.

La preservació i la conservació: Els registres cinematogràfics es realitzen sobre materials i sistemes amb molt diverses característiques tècniques i necessitats per a la conservació. Les necessitats de conservació dels negatius originals dels duplicats d'explotació i preservació, i de les còpies de projecció presenten aspectes no tan sols diferents sinó fins i tot divergents, per la qual cosa el coneixement de les característiques tècniques i industrials de cadascun dels materials que s'utilitzen en la producció d'una pel·lícula resulta una activitat imprescindible per a la conservació de les obres.

La conservació dels suports originals, encara que per raons culturals i econòmiques és una activitat absolutament necessària, no garanteix la preservació de les obres cinematogràfiques. La preservació de la cinematografia exigeix que els arxius adquireixin un sòlid

coneixement de les característiques físiques i químiques dels materials que han de conservar, i que siguin capaços de definir les condicions necessàries per a l'emmagatzemament de cada tipus de material, però també que siguin capaços de crear les eines necessàries per al coneixement i la valoració de les informacions de reproducció que conté cada material, i per a la reproducció dels materials sobre nous suports, preservant-ne totes les característiques.

La recuperació i la restauració: Les primeres filmoteques van sorgir a la fi del període mut, cap al 1930, quan nombrosos cineastes i amants de la cinematografia van percebre que les pel·lícules mudes, mancadades ja de tot valor comercial, estaven quedant abandonades i fins i tot eren destruïdes pels seus propietaris, i van decidir crear arxius per conservar el que ells consideraven com patrimoni cultural de la humanitat: les pel·lícules cinematogràfiques.

La cinematografia és una activitat basada en les reproduccions. Els suports fotoquímics o electrònics sobre els quals es registra la realitat durant la filmació d'una obra cinematogràfica són només les primeres baules d'una cadena de suports i reproduccions que serà necessari construir fins a portar les imatges i els sons als espectadors, i a cada baula d'aquesta cadena, l'original disponible per a la següent reproducció –els negatius o les còpies, els duplicats negatius o positius– pot ser interpretat i reproduït de maneres molt diferents.

Al llarg de la història del cinema, els sistemes i els materials amb què es realitzen les reproduccions han seguit un continu procés de canvis. Les característiques de les emulsions i els sistemes de filmació, processament, muntatge, reproducció i projecció s'han modificat una vegada i una altra, i cadascun d'aquests canvis ha alterat les possibilitats de reproducció d'imatges i sons: però les obres de la cinematografia s'escriuen amb paraules que són imatges i sons, i qualsevol canvi en les seves característiques representa una alteració de les obres. L'objectiu últim de tota restauració és mantenir l'obra amb les característiques que tenia quan va ser presentada originàriament als seus espectadors, reconstruint-ne la continuïtat original, però també conservant-ne totes les característiques fotogràfiques i sonores.

Col·leccions especials

La Filmoteca Española disposa d'algunes col·leccions de fons filmics d'especial interès, sia per l'especificitat, sia per l'antiguitat, o perquè constitueixen valuosos documents històrics d'una època determinada. Són les anomenades "Col·leccions especials". Entre aquestes, destaquen els arxius del No-Do, l'arxiu de la Guerra Civil Espanyola, els arxius filmics de l'antiga Escuela de Cine, la col·lecció de cinema mut, etcètera.

Les "Col·leccions especials" es caracteritzen per tractar-se, en tots els casos, d'arxius tancats, és a dir emmarcats dins un període determinat de temps, encara que de vegades es trobin incomplets. La Filmoteca Española té un interès especial en la conservació, el desenvolupament i l'ampliació d'aquestes "Col·leccions especials". I per aquesta raó s'ocupa d'investigar, recuperar i, quan és necessari, restaurar les peces de tots aquells documents que permetin assolir l'objectiu enunciat.

► Films

ROMANCERO MARROQUÍ (Carlos Velo i Enrique Domínguez-Rodiño, 1939)

El maig del 1988 es localitzen a la Biblioteca General i Arxius de Tetuan (Marroc) uns materials filmats en suport nitrat, entre els quals figura ROMANCERO MARROQUÍ. Les gestions iniciades llavors per a la seva recuperació s'allarguen fins que el febrer del 1999 la firma d'un *Memorandum d'entesa* entre el ministeri d'Assumptes Culturals del Marroc i l'Agència Espanyola de Cooperació Internacional permet que l'octubre del 2000 arribin a Madrid dues còpies de la versió espanyola, la mateixa que a finals de maig del 1939 va ser presentada a Franco a Burgos; dies després, a Larache, la van projectar per al califa i altres autoritats marroquines i espanyoles, i va ser estrenada en nom-

Romancero marroquí de Carlos Velo i Enrique Domínguez-Rodiño

brores capitals d'Espanya el 17 de juliol de 1939.

L'abril del 1996 el Bunderarchiv-Filmarchiv de Berlín fa donació a la Filmoteca Espanyola del negatiu original en nitrat de la versió alemanya i d'un bloc separat d'imatges intitolades FLECHAS NAVALES i trobades als seus arxius.

La simple obtenció des del negatiu original en nitrat d'un duplicat positiu d'imatge i, després del previ pas a magnètic, d'un duplicat negatiu de so, en suport d'acetat, permet la conservació de DER STERN VON TETUAN, que és el títol de la versió alemanya de ROMANCERO MARROQUÍ.

A la seqüència final de DER STERN VON TETUAN, ROMANCERO MARROQUÍ hi afegeix un recorregut (de gairebé 11') per OTRAS ZONAS DEL PROTECTORADO, seguit fins al final d'un altre bloc-sequència (de gairebé 12'), que, sense connexió amb el contingut del film, mostra la formació i exercicis tàctics dels "Flechas Navales".

La còpia restaurada de ROMANCERO MARROQUÍ es va presentar al congrés anual de la FIAF que, sobre "El cinema colonial", va tenir lloc a Rabat el 2001.

FRIVOLINAS (Arturo Carballo, 1926)

El 1926 el productor Arturo Carballo, empresari del cinema Doré, avui el local estable de projeccions de la Filmoteca Española, dirigeix FRIVOLINAS, un film de ficció la lleu trama del qual només és una excusa per mostrar els números més espectaculars de les tres revistes més representatives d'Eulogio Velasco: *Arco iris*, *La feria de las hermosas* i *Las maravillosas*. Per facilitar les transicions entre els diversos esquetxs, inclou actuacions del més famós còmic del moment, Ramper, que interpreta també un dels principals papers en la trama del film.

FRIVOLINAS és un document extraordinari pel fet que és l'única filmació existent de les revistes de l'època, i el seu interès transcendeix el merament cinematogràfic en mostrar-nos com era la posada en escena, la coreografia dels números i les actuacions de les principals vedets del moment, com ara Maria Caballé, Eva Stachino o Blanca Pozas.

La restauració del film, dirigida per Luciano Berriatúa per a la Filmoteca Española, ha estat molt complexa, pel fet que només se'n conservaven nombrosos fragments, que inclouen gairebé la totalitat del film, dispersos pels arxius de les filmoteques de Madrid, Saragossa, Barcelona i València, i que corresponien tant a negatius com a positius d'almenys tres versions del film amb muntatges diferents.

I encara que es tractava d'un film mut, resultava essencial reconstruir les músiques i les cançons originals, un treball realitzat per Berriatúa partint de materials incomplets existents a la SGAE (que col·labora en el projecte), la Biblioteca Nacional i diversos biblioteques, hemeroteques, arxius i col·leccions privades, materials que han estat preparats i orquestrats per Javier Pérez de Azpeitia.